

ВИМОГИ ДО МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ТА ЯКОСТІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

УДК 378.14

Світлана Вітер, аспірант Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ВИМОГИ ДО МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ТА ЯКОСТІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У статті висвітлено вимоги до сучасного фахівця економічного напрямку. Визначено фактори впливу на забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю з урахуванням вимог сьогодення.

Ключові слова: вимоги до фахівців, економічна підготовка, якість професійної підготовки, якість вищої освіти.

Літ. 12.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства, входження української освіти в європейський простір забезпечення належного рівня економічної підготовки набуває особливої актуальності. В умовах ринкової економіки підвищуються вимоги до знань, умінь, навичок, ділових якостей та інтелектуальних здібностей фахівців. Ринок праці в сучасних обставинах вимагає підйому якості професійної підготовки випускників економічного профілю на рівень, який відповідає масштабу існуючих проблем.

Проте, аналіз стану процесу економічної підготовки спеціалістів вищої школи розкриває ряд суперечностей між станом економіки держави та сформованим типом економічного мислення студентів, між цілями економічної підготовки у нових економічних умовах та технологіями підготовки; між положеннями нормативних документів, в тому числі – ОКХ та змістом навчальних планів тощо. Постає необхідність системного аналізу проблеми забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців.

Плануючи заходи підвищення якості підготовки, слід передусім визначитися з вимогами, що висуваються до фахівців відповідно до обраної кваліфікації та факторами впливу на їх підготовку, і на основі цих досліджень сформулювати критерії оцінки результатів навчання у момент його завершення та оцінки ефективності подальшої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення й аналіз вітчизняної педагогічної думки свідчить про те, що вона завжди була спрямована на економічну підготовку молоді. На сьогодні чимало праць наукового і прикладного характеру спрямовані на дослідження педагогічних проблем економічної освіти та забезпечення її належної якості. До них слід віднести роботи: В.М. Мадзігона, М.В. Вачевського, Н.М. Примаченко [6], В.Ю. Стрельнікова [10], В.В. Кулішова [8],

Т.Б. Поясок [9], І.В. Демури [4], Н.Ф. Шевченко, О.В. Федосєєвої [12], Т.В. Шахматової [11].

Мета статті: розглянути та проаналізувати вимоги, що ставляться до підготовки фахівців економічного профілю в сучасних умовах ринкових відносин господарювання, узагальнити фактори, що впливають на належну підготовку майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах.

Основні результати дослідження. Найбільш розповсюдженими спеціальностями на сьогодні є спеціальності економічного профілю, проте оволодіння ними проходить не завжди успішно. Існуюча практика підготовки фахівців економічних спеціальностей призводить до парадоксальної ситуації, при якій ринок праці ніби заповнений дипломованими спеціалістами, але їх конкурентоспроможність на досить низькому рівні і не в змозі задовольнити потреби суспільства в цілому та його організаційно-структурних підрозділів, зокрема.

Ніколи ще проблема якості освіти в Україні не мала такого важливого ідеологічного, соціального і економічного значення, як нині. Висунення на перший план цієї проблеми зумовлене об'єктивними чинниками, на які потрібно дати відповідь: кого, як і до якої діяльності ми хочемо підготувати; які економічні знання мають бути базовими; як готувати фахівців у галузі економічної діяльності різних рівнів [2].

Якість вищої освіти, як зазначено у Законі України “Про вищу освіту”, – це сукупність якостей особи, що відображає її професійну готовність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і зумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства [1]. Отже, якість професійної підготовки – це характеристика фахівця, яка значною мірою забезпечує його успішну професійну діяльність у сучасному світі з глобалізованою економікою. Тому перед колективами вищих навчальних закладів в умовах сьогодення постає основне завдання –

ВИМОГИ ДО МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ТА ЯКОСТІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

забезпечити необхідний рівень підготовки фахівців, здатних до ефективної професійної діяльності, швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу, які володіють сучасними технологіями своєї спеціальності, вміннями використовувати отримані знання і навички в процесі вирішення швидкозмінних професійних завдань.

У дослідженнях тенденцій, завдань і специфіки підготовки майбутніх економістів у вищих навчальних закладах України обґрунтовується положення про те, яка саме економічна освіта потрібна Україні і якої якості знання та вміння мають бути сформовані у випускників ВНЗ економічного профілю.

Результатами економічної діяльності є економічна освіченість, підготовленість до певних економічних операцій. Розглядаючи ці поняття з точки зору управління процесом формування відповідних якостей особистості, окремо слід підкреслити важливість визначення їхнього рівня. Якщо рівень економічної освіти можна визначити шляхом виявлення засвоєного мінімального об'єму економічних знань, то складніше визначити рівень економічної підготовленості.

На сучасному етапі економічна ситуація є непередбачуваною, нестабільною та швидкозмінною. Це означає, що майбутні фахівці повинні постійно враховувати ці зміни, а отже для ефективної роботи вони повинні постійно поповнювати і розширяти свій обсяг знань та умінь, бути здатними приймати важливі рішення. Однак, при підготовці майбутніх фахівців економічного профілю у відповідності з критеріями державного стандарту, виникають суперечності, як зазначає К. Акуленко, нинішня освіта носить, здебільшого, репродуктивний характер підготовки, а спеціаліст повинен виконувати аналітичну та дослідницьку діяльність, яка має творчий характер. Сучасне виробництво потребує фахівців, які можуть самостійно формулювати мету роботи, ставити завдання та планувати етапи її здійснення, приймати нетрадиційні та творчі рішення [3].

Слід підкреслити, що всі компоненти, які складають основу економічної освіти, тобто економічна підготовленість, вміння проявляти себе в економічній діяльності, здатність до аналітичного мислення та інші риси є динамічними й носять об'єктивний характер. Вони залежать від рівня економічного життя суспільства та поставлених перед особистістю завдань. У зв'язку з цим, критерії оцінки якості економічної освіти весь час уточнюються й доповнюються.

Варто звернути увагу на те, що для забезпечення якості та рівня розвитку

суспільства, модель освіти повинна задовольняти вимогам безперервності та наступності в змісті економічної освіти. Безперечно важливими є знання, вміння та навички, котрі молодь набуває та виробляє в процесі навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Завдання педагогів сформувати в шкільній молоді цілісне уявлення про майбутній розвиток економіки в цілому, та уявлень про зміст роботи фахівців економічного профілю на виробництві зокрема.

Загальноосвітня школа зобов'язана підготувати випускника до активної участі в економічному житті, прищепити йому навички економічного мислення, а вища школа – розвинути ці навички, поглиблювати знання економічних закономірностей, навчати майбутнього спеціаліста (з врахуванням сфери прикладання його праці) прийомам і методам економічної освіти і виховання.

Першочергову роль кардинальних змін у системі економічної освіти повинні відігравати школи, ліцеї, гімназії, які покликані не тільки дати кожному учневі суспільно-необхідний рівень знань, ознайомити з багатством національної культури, різними загальноосвітніми дисциплінами, а й дати учням знання з основ економіки, підприємницької діяльності, менеджменту і маркетингу. Українська національна школа покликана формувати в учнів якості майбутніх підприємців, комерсантів, банкірів, фермерів, маркетологів, економістів нинішнього дня. Це сприятиме підготовці молодого покоління до самостійного життя, правильного вибору ними життєвих професійних орієнтацій, а, отже, результативності їх економічної підготовки та майбутньої професійної діяльності [6].

Відсутність систематичної та розгалуженої системи шкільної економічної освіти є одним з факторів, що опосередковано впливає на якість підготовки майбутніх спеціалістів в економічних вузах. Оскільки економіка складна й суперечлива сфера діяльності, її зв'язки та відносини різноманітні, без систематичного вивчення їх важко пов'язати, представити як систему взаємодіючих чинників. Це можна зробити тільки з допомогою поступового накопичення певного "багажу" знань.

Кінцевим результатом економічної освіти є здатність здійснювати систему функцій в процесі майбутньої діяльності. Готовність і спроможність майбутнього фахівця до такої діяльності визначається системою компетенцій, що включає не тільки традиційно визначені у стандартах освіти знання, вміння та навички, але і формування ціннісно-мотиваційних ставлень та проектувань на їх основі особистісно та суспільнозначимої діяльності.

ВИМОГИ ДО МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ТА ЯКОСТІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У свою чергу, Н. Веселовська вважає, що саме компетентнісний підхід зможе привести у відповідність професійну освіту і потреби ринку праці, оскільки даний підхід пов'язаний із замовленням на освіту з боку працедавців – тих, кому потрібен компетентний фахівець. А це можливо тільки тоді, коли освіта стає особливо значущою діяльністю студента. Таку освіту не можливо “дати”, вона поповнюється тільки в процесі самостійної роботи студента. Причому як результат освіти розглядається не об'єм засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуація [7].

Однією з важливих вимог сучасності є здатність фахівця постійно оновлювати та підвищувати свій рівень знань. Освітня система повинна бути спроможною забезпечити набуття фахівцями цих якостей. Це можливо за умови застосування інформаційних технологій в навчальному процесі.

Для реалізації інноваційної економічної діяльності Т. Поясок серед якостей, якими має володіти спеціаліст економічного профілю обґрунтовує такі: високу адаптивність до нових потреб підприємницької діяльності, здібність впевнено працювати за надзвичайних умов і успішно реалізувати антикризову політику, вміння використовувати в професійній діяльності комп'ютерну техніку, сучасні інформаційні технології та інші нововведення [9].

Зокрема, інформаційні технології здатні розвивати творчий потенціал студентів, комунікативні здібності (соціальні уміння професійного спілкування), уміння експериментально-дослідницької діяльності (приймати нетрадиційні рішення та розширяти свій обсяг знань та умінь, виконувати аналітичну, планову, обліково-статистичну функції). Активна, творча, спрямована на практичну діяльність позиція є головною характеристикою нової ролі студента. Такі зміни забезпечуються не тільки високим рівнем свідомості студента, відповідальністю перед своїм майбутнім, урахуванням у навчальному процесі його інтересів, а передусім творчим застосуванням спеціальних методик.

Нині, як в нашій країні, так і за кордоном йде інтенсивний пошук таких методів, засобів і форм організації процесу навчання, що дозволили б стимулювати пізнавальну активність і самостійність майбутніх фахівців.

Викладач вищого навчального закладу повинен бути зараз не просто високопрофесійним, а й спроможним викладати свою дисципліну по-сучасному, розкрити явища і тенденції в широкому плані не лише в контексті формування професійної

компетентності, а й з наданням знань і умінь щодо методів і засобів успішної життєдіяльності в тих умовах, що сформується в Україні та Європі найближчим часом. Та, на жаль, на практиці доводиться спостерігати інертність у подоланні стереотипів, схильність викладачів до збереження методів, які колись були ефективними, але не підходять до нових умов.

Потребує швидкого розв'язання суперечність між вимогами, що зростають, до якості професійної підготовки економістів і можливостями професорсько-викладацького складу управляти цим процесом. Залишається актуальним питання про можливість та здібності науково-педагогічних працівників сприймати нові підходи при підготовці студентів економічних спеціальностей. Педагогічне формування професійних компетентностей студентів економічних напрямів підготовки у ВНЗ сучасними інформаційними засобами може сприяти становленню готовності до самостійної діяльності у професійній сфері, що виражається в умінні вирішувати професійні завдання відповідно до запитів суспільства і вимог, що пред'являються до економістів в умовах ринкових відносин. Разом із тим, відсутність системи професійної підготовки студентів економічних напрямів підготовки у ВНЗ, що враховує як загальні, так і специфічні особливості представників цієї професії, знижує їх конкурентоспроможність, яка може бути представлена професійною компетентністю [4].

На думку Т.В. Шахматової основним фактором впливу на професійну підготовку фахівців економічного профілю є несформованість ділових якостей особистості та невідповідність їх вимогам відповідно до професії. З метою удосконалення навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів економічного профілю необхідно реалізувати комплексний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців. Значну роль у даному напрямі відіграє активізація пізнавальної діяльності майбутніх економістів, важливе місце в якій посідають нові форми та методи навчання, зокрема використання ділових ігор. Активність студента у навчально-виховному процесі є одним з головних принципів дидактики вищої школи. Реалізація цього принципу передбачає таку якість навчальної діяльності, при якій досягається високий рівень мотивації, усвідомлення необхідності засвоєння знань, умінь та навичок [11].

Практика роботи нинішніх вищих навчальних закладів переконує, що особливо важливу роль в навчальній діяльності відіграє індивідуальна робота студентів, пов'язана з дослідницькою

ВИМОГИ ДО МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ТА ЯКОСТІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

діяльністю. У контексті роботи В. Кулішова, акцент робиться на визначення готовності студентів не тільки вивчати фахові економічні дисципліни, але і залучати їх до проведення економічних досліджень як інтегрального особистісного утворення, яке включає стійке прагнення до творчого наукового пошуку у сфері економіки, наявність спеціальних економічних знань і вмінь, а також комплексу індивідуально-психологічних і характерологічних особливостей, які забезпечують високу ефективність професійного функціонування [8].

Особистісний підхід в освітньому просторі припускає гуманістично орієнтоване навчання, де головною ниткою проходить ідея прагнення особистості до реалізації власних можливостей, потреби в їх розвитку. При цьому провідними в процесі самореалізації особистості є внутрішні мотиви. Дійсно, можна володіти необхідними здібностями, перетворювальними знаннями й уміннями, але ніколи ними не користуватись із-за відсутності бажання і потреби в цьому. Тому, саме мотиви, органічно пов'язані зі змістом або процесом діяльності, забезпечують ту невинну увагу, цікавість до неї, яку призводять до розвитку відповідних здібностей.

Такої ж позиції дотримуються Н.Ф. Шевченко, О.В. Федосєєва, які звертають увагу на те, що результативність навчальної діяльності залежить від багатьох факторів, як зовнішніх (дидактичні умови, методи і форми організації й навчання та ін.) так і внутрішніх, психологічних, серед яких важливе місце посідає професійно-орієнтоване ставлення до предмета, позитивне сприйняття процесу навчання, участь у створенні сприятливої емоційної атмосфери [12].

Оскільки до людини сьогодення висуваються вимоги не лише діяти, але й мислити по-новому, то й підготовка економістів у системі освіти буде більш продуктивною, якщо враховувати ті педагогічні умови, які у повній мірі дозволять готувати висококваліфікованих економістів з новим ринковим економічним мисленням, що вільно оперують ринковими поняттями, вміють аналізувати ринкову ситуацію, прогнозувати її розвиток.

Тому, модернізація освіти в умовах суспільно-економічних змін повинна базуватись на основі використання принципів і методів маркетингової діяльності, переконує у своїх працях М. Вачевський. Це має сприяти професійній підготовці випускників до умов праці в ринковій економіці, гнучкості і взаємозв'язку процесу професійного навчання з реструктуризацією економіки та зайнятості населення, розвитком

різних форм власності й господарювання у процесі виробництва конкурентоспроможної продукції чи матеріальних благ з орієнтацією на ринок покупця [5].

Використання маркетингу в роботі економіста передбачає визначення необхідних ринку товарів та послуг, їх характеристик та заходів щодо найкращої реалізації; здійснення комерційних угод із суб'єктами ринку; дослідження та аналіз ринкового середовища. А, отже, до властивостей фахівця у сфері економіки мають належати маркетингові знання.

Слід відмітити, що економічна підготовка студента на сучасному етапі розгортання процесу вдосконалення ринкових відносин за умов інтеграції країни до СОТ, поліпшення міжнародних відносин за умов входження до складу Європейського Союзу охоплює дуже широке коло питань.

Так, у роботі В. Кулішов підкреслює необхідність вивчення і використання іноземних мов в теорії і практиці фахового спрямування як ефективної складової фахової підготовки економістів, підвищення якості їхньої освіти та конкурентоспроможності на ринку праці [8].

В. Стрельніков зазначає, що майбутній економіст повинен мати широкий світогляд, вміти проводити порівняльний історико-економічний аналіз моделей розвитку країн у різні епохи; бачити довгострокову економічну перспективу; бути соціально-економічним процесів, які відбуваються в світі; орієнтуватися на з'ясування суттєвих, об'єктивно-необхідних аспектів подій і явищ економічного розвитку [10].

Крім того, наукова економічна свідомість повинна сформувати в студентів чітку систему поглядів і практичних переконань, що базуються на загальнолюдських якостях: честі, совісті, правдивості, людяності.

Отже, розглянувши основні вимоги до майбутніх фахівців з позицій різних наукових досліджень, можна виділити основні фактори, що впливають на забезпечення якості належної економічної підготовки:

- рівень підготовки абітурієнтів;
- рівень підготовки викладачів, підбір кадрів, підвищення їх кваліфікації, рівень соціального захисту;
- організація учбового процесу, адекватного сучасним вимогам, пропонованим до рівня підготовки професіоналів;
- впровадження наукових досягнень у навчальний процес, оснащення навчальним обладнанням, підручниками, посібниками, обчислювальною та оргтехнікою, використання інформаційних технологій;

ВИМОГИ ДО МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ТА ЯКОСТІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

- організація самостійної роботи студентів та мотивація їх до якісного навчання, рівень само оцінювання і удосконалення;

- оцінка рівня підготовки студентів роботодавцями, суспільством.

Висновок. Таким чином, в умовах сучасності, які вимагають професійних та комплексних знань від фахівця економічного профілю, здатного швидко орієнтуватись у змінах економічного становища, вмінні творчо підійти до вирішення професійних питань, головний акцент переноситься на якість освіти. Однією з важливих вимог сучасності є здатність фахівця постійно оновлювати та підвищувати свій рівень знань. Професійна підготовка повинна бути універсальною, адаптованою до сучасного ринку праці, з використанням особистісно-орієнтованого підходу до навчального процесу, його інформатизацією та безперервністю. Вона покликана послідовно формувати у спеціалістів економічне мислення та свідомість, свідоме ставлення до обраної професії в умовах інтеграційних процесів, що відбуваються у державі; озброювати спеціалістів теоретичними знаннями та практичними навичками щодо особливостей праці, формування потреби здійснення економічного аналізу, бачення перспективи; вчити оволодівати основами наукової організації праці в умовах ринкових відносин; формувати у студентів бажання та потребу повсякденно поліпшувати результати своєї праці, виховувати в собі якість бережливості, ініціативності, діловитості, дисциплінованості.

Отже, перехід до ринкового саморегулювання економіки з усіма його основними елементами: вільним ціноутворенням, конкуренцією, вільним прийняттям рішення учасниками економічних процесів, розвинутою ринковою інфраструктурою, все це треба враховувати при економічній підготовці спеціалістів у вищому навчальному закладі.

1. Закон України "Про вищу освіту" (17 січня 2002 р. №2984-ІІ).

2. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2006. – 56 с.

3. Акуленко К.Ю. Підготовка майбутніх

економістів з використанням засобів інформаційних технологій // Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво. – Луцьк, 2011. – Вип. №3.

4. Демура І.В. Професійна компетентність студентів вищих навчальних закладів економічного профілю як педагогічна проблема / І. Демура // Науково-методичний журнал [за ред. Н.Г. Ничкало]. – Львів. – 2007 – № 3. – С. 80 – 88.

5. Вачевський М.В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції / Мирон Вачевський. Монографія. – К.: 2005. – 364 с.

6. Вачевський М.В., Мадзігон В.М., Примаченко Н.М. Основи економіки / Мирон Вачевський, Василь Мадзігон, Наталія Примаченко. Навчальний посібник. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 612 с.

7. Веселовська Н.С. Компетентностный подход в образовании – основа подготовки высококвалифицированного специалиста. – М.: Педагогическое Общество России, 2002. – 352 с.

8. Кулішов В.В. Підготовка майбутніх економістів європейського рівня. Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. – 2010. – №4. – С. 118 – 119.

9. Поясок Т.Б. Система застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх економістів: монографія/ Поясок Т.Б. – Кременчук: Щербатих О.В., 2009. – 348 с.

10. Стрельников В.Ю. Теоретичні засади професійно орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів з економіки: дис... доктора пед. наук: 13.00.04/Стрельников В.Ю. – К., 2007. – 461 с.

11. Шахматова Т.В. Актуальність проблеми професійної підготовки фахівців економічного профілю / Т.В. Шахматова // Педагогічні науки: зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. – Херсон: [б. в.], 2009. – Вип. 54. – С. 389 – 393.

12. Шевченко Н.Ф., Федосєєва О.В. Формування професійно-орієнтованого ставлення до навчання студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Вісник Запорізького національного університету. Серія: Педагогічні науки, 2009. – №1. – С. 173 – 177.

Стаття надійшла до редакції 19.12.2011

